

LIETUVOS RESPUBLIKOS
AKCIZŲ ĮSTATYMO NR. IX-569 1, 2 IR 3 STRAIPSNIŲ PAKEITIMO IR II
SKYRIAUS PAPILDYMO DEVINTUOJU SKIRSNIU ĮSTATYMO PROJEKTO
AIŠKINAMASIS RAŠTAS

1. Įstatymo projekto rengimą paskatinusios priežastys, parengto projekto tikslai ir uždaviniai

Lietuvos Respublikos akcizų įstatymo Nr. IX-569 1, 2 ir 3 straipsnių pakeitimo ir II skyriaus papildymo devintuoju skirsniu įstatymo projektu (toliau – Įstatymo projektas), įgyvendinant Devynioliktosios Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos, kuriai pritarta Lietuvos Respublikos Seimo 2024 m. gruodžio 12 d. nutarimu Nr. XV-54 „Dėl Devynioliktosios Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos“, 6 punkto nuostatas dėl valstybės finansinių pajėgumų stiprinimo ir siekiant prisidėti prie valstybės gynybos finansavimo, siūloma apmokestinti nealkoholinius saldintus gėrimus (toliau – saldinti gėrimai).

Įstatymo projektu siūlomas saldinčių gėrimų apmokestinimas atitiktų ir Europos Komisijos rekomendacijas Lietuvai didinti ekonomikos augimo nestabdančių mokesčių įtaką biudžeto pajamoms, taip pat Pasaulio sveikatos organizacijos rekomendacijas¹ valstybėms įvesti arba padidinti esamus mokesčius cukrumi saldintiems gėrimams, kad padidėtų šių nesveikų produktų kainos, sumažėtų paklausa, vartojimas ir tokiu būdu būtų labiau prisidedama prie visuomenės sveikatingumo didinimo tikslų.

Atsižvelgiant į tai, kad, pagal 2019 m. gruodžio 19 d. Tarybos direktyvą (ES) 2020/262, kuria nustatoma bendroji akcizų tvarka, (toliau – Direktyva), valstybės narės turi galimybę akcizais apmokestinti ir kitus produktus, kurie nepriklauso Direktyvos taikymo sričiai, ir į tai, kad akcizai įprastai taikomi prekėms, turinčioms neigiamą poveikį visuomenės sveikatai, kartu ir į kitų valstybių praktiką, siūloma saldintus gėrimus apmokestinti akcizais. Toks apmokestinimas būtų suderintas su esama teisine sistema ir administravimo mechanizmu.

2. Įstatymo projekto iniciatoriai (institucija, asmenys ar piliečių įgalioti atstovai) ir rengėjai

Įstatymo projektą parengė Lietuvos Respublikos finansų ministerijos Mokesčių politikos departamento (direktorė Jūratė Laurikėnaitė, tel. +370 604 59 101) Netiesioginių mokesčių skyriaus (vedėja Rūta Pileckienė, tel. +370 658 78 045) vyriausioji specialistė Jolanta Poškevičienė (tel. +370 690 32 021, el. paštas jolanta.poskeviciene@finmin.lt). Įstatymo projekte numatytų pakeitimų poveikio viešiesiems finansams vertinimus atliko Finansų ministerijos Finansų politikos departamento (direktorius Irmantas Mikulėnas, tel. +370 606 36 382) Pajamų analizės ir planavimo skyriaus vedėja Eglė Bajorinienė (tel. +370 658 77 691, el. p. egle.bajoriniene@finmin.lt).

3. Kaip šiuo metu yra reguliuojami Įstatymo projekte aptarti teisiniai santykiai

Šiuo metu saldintiems gėrimams Lietuvos Respublikos akcizų įstatymo nuostatos netaikomos ir šie produktai akcizais neapmokestinami.

4. Kokios siūlomos naujos teisinio reguliavimo nuostatos ir kokių teigiamų rezultatų laukiama

Įstatymo projektu siūloma nuo 2026 m. sausio 1 d. akcizais apmokestinti nealkoholinius saldintus gėrimus, turinčius pridėtinių cukrų, kurių kiekis 100 ml gėrimo viršija 2,5 g, arba saldiklių, įskaitant energinius gėrimus. Siekiant užkirsti kelią galimam pakaitumo efektui, kai akcizais būtų apmokestinami tik paruošti vartoti saldinti gėrimai, o alternatyvūs produktai liktų neapmokestinti, siūloma apmokestinti akcizais ir gėrimams paruošti naudojamus koncentratų. Siūlomas saldinčių gėrimų apmokestinimo modelis grindžiamas pridėtinių cukrų kriterijumi – tai

¹ 2022 m. leidinys „Cukrumi saldinčių gėrimų apmokestinimo politikos, skirtos sveikai mitybai skatinti, vadovas“ (angl. *WHO manual on sugar-sweetened beverage taxation policies to promote healthy diets*).

reiškia, kad gėrimai, kuriuose yra tik natūralių cukrų (pvz., iš vaisių ar pieno), nebūtų priskiriami prie akcizų objekto. Toks požiūris leidžia tiksliau atskirti sveikatai mažiau palankius produktus ir užtikrinti proporcingą mokesčio taikymą.

Pasaulio sveikatos organizacija rekomenduoja siekti, kad per parą cukrūs sudarytų ne daugiau nei 5 procentus per parą suvartojamos energijos, t. y. 25 g (5 arbatiniai šaukšteliai cukrų). Lietuvoje vidutiniškai iš viso per parą suaugęs asmenys vartoja apie 50 g, arba apie 10 arbatinių šaukštelių, cukrų, o mokyklinio amžiaus vaikai – vidutiniškai apie 55 g. Tai ženkliai viršija rekomenduojamą suvartoti ne didesnę nei 10 procentų paros energijos kiekį ir dar daugiau viršija Pasaulio sveikatos organizacijos rekomenduojamą suvartoti 5 procentų paros energijos kiekį. Atsižvelgiant į Įstatymo projekto tikslą – prisidėti prie visuomenės sveikatingumo didinimo tikslų, taip pat prie nutukimo mažinimo, siūloma akcizais apmokestinti saldintus gėrimus, turinčius pridėtinių cukrų daugiau kaip 2,5 g/100 ml, kas sudarytų ne mažiau kaip 1 arbatinį šaukštelį cukrų stiklinėje gėrimo. Pažymėtina, kad Portugalijoje, Prancūzijoje, Belgijoje, Vengrijoje, Lenkijoje ir Latvijoje apmokestinti visi saldinti gaivieji gėrimai, jei juose įdėta cukrų (minimalus kiekis nenustatytas); Kroatijoje saldinti gaivieji gėrimai apmokestinti nuo 2 g/100 ml; Italijoje nuo 2025 m. liepos 1 d. turėtų įsigaliooti mokestis gaiviesiems gėrimams nuo 2,5 g/100 ml; Jungtinėje Karalystėje ir Airijoje – nuo 5 g/100 ml.

Siekiant užtikrinti teisinį aiškumą, Įstatymo projekte siūloma aiškiai nustatyti, kad Akcizų įstatymo taikymo tikslais akcizų objektu nebūtų laikomi farmacijos produktai, medicinos priemonės, maisto papildai, specialiosios medicininės paskirties maisto produktai, pradinio maitinimo kūdikių mišiniai ir tolesnio maitinimo kūdikių mišiniai.

Kartu pažymėtina, kad dėl pasikeitusios sąvokų numeracijos Įstatymo projekte pakeistos Akcizų įstatymo 1 straipsnio 7 ir 8 dalys, siekiant užtikrinti nuoseklų nuorodų ir sąvokų suderinamumą su atnaujintu įstatymo tekstu.

Saldintiems gėrimams, turintiems pridėtinių cukrų (kurių kiekis 100 ml gėrimo viršija 2,5 g), neatsižvelgiant į tai, ar jų sudėtyje yra saldiklių, siūloma nustatyti akcizų tarifus pagal juose esantį cukrų kiekį:

- 7,4 Eur/hl akcizų tarifą saldintiems gėrimams, kuriuose cukrų 100 ml gėrimo yra mažiau kaip 8 g;
- 21 Eur/hl akcizų tarifą saldintiems gėrimams, kuriuose cukrų 100 ml gėrimo yra 8 g arba daugiau.

Saldintiems gėrimams, turintiems tik saldiklių arba saldiklių ir cukrų, kurių kiekis 100 ml gėrimo neviršija 2,5 g, siūloma taikyti 7,4 Eur/hl akcizų tarifą.

Gėrimų koncentratams būtų taikomas 105 Eur/hl (jeigu jie skysti) arba 4,3 Eur/kg (kitais atvejais) akcizų tarifas.

Akcizai nebūtų taikomi eksportuotiems ir į kitą Europos Sąjungos (toliau – ES) valstybę narę išgabantiems saldintiems gėrimams. Tokiu būdu būtų įtvirtinta nuostata, kad akcizai už prekes mokami tik valstybėje, kurioje šios prekės vartojamos. Įstatymo projektu siūloma akcizų netaikyti saldintiems gėrimams, naudojamiems Akcizų įstatymo 19 straipsnio 1 dalyje nurodytais atvejais, t. y. kaip nustatyta ir kitoms akcizais apmokestinamoms prekėms (pvz., skirtiems užsienio valstybių diplomatinių atstovybių ir konsulinių įstaigų Lietuvos Respublikoje oficialiai veiklai; tiekiamiems kaip atsargos laivams ir (arba) orlaiviams, vežantiems keleivius ir (arba) krovinius tarptautiniais maršrutais; atgabenamiems į Lietuvos Respubliką ne iš Europos Sąjungos teritorijos keleivių asmeniniame bagaže, jei neviršijama Vyriausybės nustatytų kiekių, kuriuos fiziniams asmenimis (keleiviams) leista įvežti be importo akcizų, ir t. t.). Kartu siūloma nuo akcizų atleisti saldintus gėrimus, skirtus farmacijos produktų, medicinos priemonių, maisto papildų, specialiosios medicininės paskirties maisto produktų, pradinio maitinimo kūdikių mišinių, tolesnio maitinimo kūdikių mišinių gamybai, farmacijos produktų kontrolei bei kitai farmacinei veiklai vykdyti, taip pat saldintus gėrimus, naudojamus valstybinę farmacijos produktų ir maisto kontrolę atliekančių institucijų funkcijoms įgyvendinti. Įstatymo projekte siūloma nustatyti akcizų lengvatą saldintiems gėrimams, skirtiems maisto produktų gamybai, atsižvelgiant į tai, kad šie gėrimai nėra skirti tiesioginiam vartojimui, o naudojami kaip žaliava, todėl jų poveikis visuomenės sveikatai yra

netiesioginis ar ribotas. Taip pat siūloma atleisti nuo akcizų saldintus gėrimus, panaudotus etilo alkoholio, alkoholinių gėrimų bei saldintų gėrimų, už kuriuos akcizai sumokėti, gamybai, – siekiant išvengti dvigubo apmokestinimo ir užtikrinti mokesčių sistemos nuoseklumą. Atsižvelgiant į kitų šalių praktiką, siūloma nuo akcizų atleisti nefasuotus saldintus gėrimus, pagamintus viešojo maitinimo įstaigose, nes šių produktų apmokestinimas sukeltų didelę administracinę naštą tiek mokesčių mokėtojams, tiek mokesčių administratoriui, be to, tokių produktų vartojimo mastas nepalyginamai mažesnis nei fasuotų gėrimų. Įstatymo projektu taip pat siūloma nuo akcizų atleisti saldintus gėrimus, panaudotus būtiniais bandymams gamybos metu atlikti, nustatytiems privalomiems tyrimams ir (ar) moksliniams tyrimams atlikti, arba saldintus gėrimus, kurie būtų prarasti ar sunaikinti.

Įstatymo projektu, siekiant užtikrinti tinkamą akcizų taikymą ir administravimą, siūloma nustatyti, kad prievolė mokėti akcizus Lietuvoje už saldintus gėrimus atsirastų už verslo reikmės iš kitos ES valstybės narės gaunamus, importuojamus, Lietuvoje pagamintus ir Lietuvoje įsigijamus saldintus gėrimus (naudojimas verslo reikmės būtų suprantamas kaip saldintų gėrimų naudojimas asmens, kuris vykdo ekonominę veiklą, kaip ji apibrėžiama Lietuvos Respublikos pridėtinės vertės mokesčio įstatyme).

Akcizai už saldintus gėrimus būtų mokami už kalendorinį mėnesį (akcizų deklaraciją pateikiant bei mokestį sumokant iki kito kalendorinio mėnesio 15 dienos).

Vertinant kitų valstybių praktiką, cukraus mokestis kaip akcizai ar rinkliava daugelyje valstybių taikomas gaiviesiems nealkoholiniams gėrimams (Airijoje, Belgijoje, Kroatijoje, Prancūzijoje, Portugalijoje, Slovakijoje, Suomijoje, Jungtinėje Karalystėje ir kt.). Kaimyninės valstybės Latvija ir Lenkija taip pat mokestį taiko tik gaiviesiems gėrimams. Kai kuriose valstybėse, pvz., Danijoje, jis taikomas šokoladui, ledams ir kitiems konditeriniams gaminiais.

Skirtingose valstybėse mokesčio tikslai įvardijami įvairiai – padėti kovoti su žmonių, ypač vaikų, nutukimu, skatinti gamintojus mažinti cukraus kiekį jų gaminamuose gėrimuose ir kituose saldžiuose produktuose, mažinti tokių produktų vartojimą, generuoti papildomas biudžeto pajamas.

Saldintų gėrimų apmokestinimas akcizais didintų šių produktų kainas, tokiu būdu būtų prisidedama prie šių produktų įperkamumo ir vartojimo mažinimo, siekiant visuomenės sveikatingumo didinimo tikslų. Tai padėtų kovoti su žmonių, ypač vaikų, nutukimu, skatintų gamintojus sumažinti cukraus kiekį jų gaminamuose ir parduodamuose gėrimuose.

5. Numatomo teisinio reguliavimo poveikio vertinimo rezultatai (jeigu rengiant Įstatymo projektą toks vertinimas turi būti atliktas ir jo rezultatai nepateikiami atskiru dokumentu), galimos neigiamos priimto įstatymo pasekmės ir kokių priemonių reikėtų imtis, kad tokių pasekmių būtų išvengta

Dėl mokestinių veiksnių 1 l gėrimo, turinčio daugiau kaip 2,5 g, bet mažiau kaip 8 g cukrų, taip pat vien tik saldiklių turinčio gėrimo brangtų po 0,09 euro, 1 l gėrimo, turinčio 8 g arba daugiau cukrų, brangtų po 0,25 euro, 1 l koncentrato brangtų 1,27 euro, 100 g koncentrato – 0,52 euro.

Siekiant įvertinti siūlomo saldintų gėrimų apmokestinimo akcizais galimą poveikį infliacijos raidai buvo atliktas tiesioginio poveikio infliacijos, apskaičiuotos pagal suderintą vartotojų kainų indeksą, tempui vertinimas. Jo rezultatai rodo, kad tiesioginis poveikis vidutinės metinės infliacijos tempui bus nežymus ir pirmaisiais metais galėtų sudaryti iki 0,1 procentinio punkto.

6. Kokią įtaką priimtas įstatymas turės kriminogeninei situacijai, korupcijai

Priėmus Įstatymo projektą, įtaka kriminogeninei situacijai ir korupcijai nenumatoma.

7. Kaip įstatymo įgyvendinimas atsilieps verslo sąlygoms ir jo plėtrai

Įstatymo priėmimas gali sudaryti prielaidas verslui padidinti saldintų gėrimų kainas.

8. Ar Įstatymo projektas neprieštarauja strateginio lygmens planavimo dokumentams

Įstatymo projektas neprieštarauja strateginio lygmens planavimo dokumentams.

9. Įstatymo inkorporavimas į teisinę sistemą, kokius teisės aktus būtina priimti, kokius galiojančius teisės aktus reikia pakeisti ar pripažinti netekusiais galios.

Priėmus Įstatymo projektą, keisti kitų įstatymų nereikės.

10. Ar Įstatymo projektas parengtas laikantis Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos, Teisėkūros pagrindų įstatymų reikalavimų, o Įstatymo projekto sąvokos ir jas įvardijantys terminai įvertinti Lietuvos Respublikos terminų banko įstatymo ir jo įgyvendinamųjų teisės aktų nustatyta tvarka

Įstatymo projektas parengtas laikantis Valstybinės kalbos, Teisėkūros pagrindų įstatymų reikalavimų ir atitinka bendrinės lietuvių kalbos normas. Įstatymo projekto sąvokos bus derinamos Terminų banko įstatymo ir jo įgyvendinamųjų teisės aktų nustatyta tvarka.

11. Ar Įstatymo projektas atitinka Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos nuostatas ir ES dokumentus

Įstatymo projekto nuostatos neprieštarauja ES dokumentams ir Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijai.

12. Jeigu įstatymui įgyvendinti reikia įgyvendinamųjų teisės aktų, – kas ir kada juos turėtų priimti

Priėmus Įstatymo projektą, turės būti keičiamas Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. birželio 4 d. nutarimas Nr. 821 „Dėl Akcizų įstatymo nuostatų įgyvendinimo“.

Centrinis mokesčių administratorius turės nustatyti akcizų už saldintus gėrimus mokėtojų registravimo ir išregistravimo tvarką, akcizų deklaracijos pildymo, tikslinimo, pateikimo, taip pat lengvatų taikymo tvarką.

13. Kiek valstybės, savivaldybių biudžetų ir kitų valstybės įsteigtų fondų lėšų prireiks įstatymui įgyvendinti, ar bus galima sutaupyti (pateikiami prognozuojami rodikliai einamaisiais ir artimiausiais 3 biudžetiniais metais)

Dėl siūlomo saldintų gėrimų apmokestinimo valstybės biudžetas per metus galėtų gauti apie 25 mln. eurų papildomų pajamų. Ši suma būtų mažesnė, jei mažėtų saldintų gėrimų suvartojimas ir gamintojai mažintų cukraus kiekį gėrimuose.

14. Įstatymo projekto rengimo metu gauti specialistų vertinimai ir išvados

Įstatymo projekto rengimo metu specialistų vertinimų ir išvadų negauta.

15. Reikšminiai žodžiai, kurių reikia Įstatymo projektui įtraukti į kompiuterinę paieškos sistemą, įskaitant Europos žodyno „Eurovoc“ terminus, temas bei sritis

„Akcizai“, „nealkoholiniai saldinti gėrimai“, „cukrūs“, „saldikliai“, „gėrimų koncentratai“.

16. Kiti, iniciatorių nuomone, reikalingi pagrindimai ir paaiškinimai

Nėra.
